

української інтелігенції. Крім цього, є доречним у майбутньому провести аналіз волонтерської діяльності в Україні, зокрема, у зоні АТО (антитерористична операція).

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или конец социального / Жан Бодрийяр // Перевод с фр. Н. В. Сулова. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2000. – 95 с.
2. Інтелігенція // Філософський словник соціологічних термінів / Під заг. ред. В. П. Андрущенко. – Х.: «Р. И. Ф.», 2005. – С.337–339.
3. Кондаков И. В. Интеллигенция // Культурология. XX век: Энциклопедия / Под. ред. С. Л. Левит. – СПб.: Университетская книга, 1998. – С.254–263.
4. Лой А. Зникаюча інтелігенція у трансформаціях сьогодення / Анатолій Лой // Філософська думка. – 2014. – №2. – С.7–16.
5. Пасько Я. Пострадянська інтелігенція: ціннісна маргіналізація чи інтеріоризація європейського культурно-історичного спадку? / Ярослав Пасько // Філософська думка. – 2014. – №2. – С.27–42.
6. Про волонтерську діяльність: закон України від 19 квітня 2011 року №3236-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
7. Соколова Г. Н. Интеллигенция // Социология: Энциклопедия / Сост. А. А. Грищанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин и др. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – С.376.
8. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин / І. М. Тохтарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/5.pdf
9. Федотова В. Г. Апатия на Западе и в России / В. Г. Федотова // Вопросы философии. – 2005. – №3. – С.3–19.

References

1. Bodrijar Zh. V teni molchalivogo bol'shinstva, ili konec social'nogo / Zhan Bodrijar // Perevod s fr. N. V. Suslova. – Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, 2000. – 95 s.
2. Intelihtentsiia // Filosofskiy slovnyk sotsiologichnykh terminiv / Pid zah. red. V. P. Andruschenka. – Kh.: «R. Y. F.», 2005. – S.337–339.
3. Kondakov I. V. Intelligenciya // Kul'turologiya. XX vek: Jenciklopediya / Pod. red. S. L. Levit. – SPb.: Universitetskaja kniga, 1998. – S.254–263.
4. Loi A. Znykaiucha intelihtentsiia u transformatsiiah sohodennia / Anatolii Loi // Filosofska dumka. – 2014. – №2. – S.7–16.
5. Pasko Ia. Postradianska intelihtentsiia: tsinnisna marhinalizatsiia chy interioryzatsiia yevropeiskoho kulturno-istorychnoho spadku? / Yaroslav Pasko // Filosofska dumka. – 2014. – №2. – S.27–42.
6. Pro volontersku diialnist: zakon Ukrainy vid 19 kvitnia 2011 roku №3236-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
7. Sokolova G. N. Intelligenciya // Sociologiya: Jenciklopediya / Sost. A. A. Gricanov, V. L. Abushenko, G. M. Evel'kin i dr. – Mn.: Knizhnyj Dom, 2003. – S.376.
8. Tokhtarova I. M. Volonterskiy rukh v Ukraini: shliakh do rozvytku hromadianskoho suspilstva yak sfery sotsialnykh vidnosyn / I. M. Tokhtarova [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/5.pdf
9. Fedotova V. G. Apatiya na Zapade i v Rossii / V. G. Fedotova // Voprosy filosofii. – 2005. – №3. – S.3–19.

Horbova I. O., graduate student of philosophy of Department of Philosophy, Zhytomyr State Ivan Franko University (Ukraine, Zhytomyr), gorbovaia88@mail.ru

Social role of Ukrainian intelligentsia in modern transformation conditions

In the article analyzes the social role of Ukrainian intelligentsia to preserve national cultural values and traditions in contemporary transformation processes. In the context of the social role of intelligentsia studies the phenomenon of social apathy. Ukrainian volunteering analyzes as a form of social activity and phenomenon.

The aim of the article is to clarify the characteristics of social role of Ukrainian intelligentsia in transformation conditions of modernity.

It was found that the social role of intelligentsia aimed at preserving of national code. Rational understanding of social changes characterized by inertia, requires «temporal distance». In this context we can say, in our opinion, about the social apathy as a form of social activity, expressed in latent way. A major activity of the volunteer movement in modern Ukraine is a manifestation of social activity of citizens, rising of the level of civic consciousness and organization.

Keywords: intelligentsia, intellectuals, social role, national values, social apathy, social activity, volunteer movement.

Gorbova I. A., аспирантка кафедры философии, Житомирский государственный университет им. Ивана Франко (Украина, Житомир), gorbovaia88@mail.ru

Социальная роль украинской интеллигенции в современных трансформационных условиях

Анализируется социальная роль украинской интеллигенции по сохранению национальных культурных ценностей и традиций в условиях современных трансформационных процессов. В контексте социальной роли интеллигенции исследуется феномен социальной апатии. Анализируется украинское волонтерское движение как форма социальной активности и феноменологическое явление.

Целью статьи является выяснение особенностей социальной роли украинской интеллигенции в трансформационных условиях современности.

Выяснено, что социальная роль интеллигенции направлена на сохранение национального кода. Рациональное осмысление социальных изменений характеризуется инертностью, нуждается во «временной дистанции». В этом контексте мы можем утверждать, на наш взгляд, о социальной апатии как форме социальной активности, выраженной латентным способом. Масштабная деятельность волонтерского движения в современной Украине является проявлением социальной активности граждан, повышением уровня гражданского сознания и организованности.

Ключевые слова: интеллигенция, интеллектуалы, социальная роль, национальные ценности, социальная апатия, социальная активность, волонтерское движение.

* * *

УДК 141.7:316.

Наседкіна О. О.,
аспірантка кафедри філософії, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя),
miss.nasedkina@mail.ru

Світоглядні настанови казки: ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ

Висвітлено проблему світоглядних настанов казки в контексті філософської рефлексії. Розглянуто складові казкового світогляду (емоційність, образність, віра в диво, персоналіфікація), національні вірування, загальноприйнятні моральні та матеріальні цінності, переконання, релігійні та міфологічні компоненти та норми соціальної поведінки. Проаналізовані бінарні опозиції добро-зло, життя-смерть, буття-небуття, реальне-ірреальне. Проведено критичний аналіз сучасних наукових підходів до вивчення світоглядних настанов казки і виявлено необхідність доповнення існуючих досліджень за допомогою методу філософської герменевтики. Досягнуті результати дозволяють сформулювати теоретичне й практичне підґрунтя для подальшого вивчення світоглядних настанов казки в глобальному світі як особливу філософську концепцію світосприйняття.

Ключові слова: світогляд, настанови, диво, міфологія, образ, рефлексія, свідомість, цінності.

Реалії сьогодення актуалізують звернення до вивчення різноманітних форм світоглядних настанов людини, в тому числі і казки. Казка як культурний феномен вивчається науковими школами й окремими дослідниками приблизно з XVIII століття. Лінгвісти, психологи, культурологи, історики досліджують структуру казки, зв'язок казки з міфом, її сюжети, символи та архетипи. Проте, слід зазначити, що світоглядні настанови казки й досі залишаються поза увагою філософії. Онтологічні, гносеологічні, аксіологічні та етичні складові народного світогляду не отримали належного висвітлення в сучасній філософській думці. Метою даного дослідження є визначення світоглядних настанов казок за допомогою методу філософської герменевтики. Отримані висновки можуть бути передумовою для подальшого, більш глибокого, соціально-філософського аналізу світоглядних аспектів казок.

Світоглядна проблематика казок приваблює увагу сучасних дослідників, особливо в контексті педагогіки. Вчені сходяться на думці, що казки формують ціннісні та етичні орієнтації, віддзеркалюють менталітет народу з його традиціями, звичаями, віруваннями та

уявленнями про ідеали справедливості, шляхетності та мудрості [4; 7]. На думку С. В. Світельської–Дірко, в умовах глобалізації настала необхідність в розробці особливого психолого–педагогічного напрямку, в якому розглядалися би дидактичні функції казки [8]. Ще в часи Івана Франка казку порівнювали з «магічним дзеркалом, що освічує усі закутки людського буття». Завдяки такій рефлексії окреслюється «ідеал морального, без прагнення до якого людський рід втратив би людську подобу» [7]. Дослідники етичних відносин вказують, що казка містить «моральний досвід в латентній формі», і людина «втягується в... одушевлену систему цінностей» [5, с. 101].

Цілісний філософський аналіз світоглядних настанов казки неможливий без визначення дефініції. Поняття «світогляд» в сучасній філософській енциклопедії розглядається як «система найбільш загальних уявлень, знань, припущень, умоглядних моделей, образних картин, філософських принципів, ідей, ціннісних орієнтацій, переконань, ідеалів, вірувань, завдяки яким людина пояснює собі та оточуючим все те, що відбувається» [1, с. 143] у її взаємодії зі світом, людьми та собою. Якщо переконання та цінності – стійкі складові світогляду, то уявлення та образи – більш мінливі та рухомі. Щодо рефлексії як здатності суб'єкта до дослідження й осмислення реальності, ми будемо розглядати зв'язки казкового суб'єкта з дійсністю крізь призму загальних категорій світорозуміння: буття/небуття, життя/смерть, мить/вічність, добро/зло, належне/суще, випадковість/закономірність. Ми дослідимо, які світоглядні настанови казок морально–етичного порядку є національними, а які – загальноприйнятими.

Герої казок живуть у світі, фантастичним образом вигаданому і водночас цілком реальному, впізаному читачем. Цей еkleктичний казковий світ зберігає світобачення міфу: емоційне ставлення до явищ та предметів, анімізм, тотемізм, нічим не обмежена можливість переходу зі світу людей в світ потойбічних істот і навпаки, віра в дива, певний алогізм. З іншого боку, казка як утворення більш пізнього, ніж міф, періоду має іноді приховану, а іноді очевидну християнську сентенцію золотого правила моралі та інших духовно–ціннісних постулатів. Казковий ірраціоналізм базується на інтуїтивних, підсвідомих засобах світорозуміння. Добро уособлюється в пташку, теля, голуба, реалізується через нерідну доньку, сміливого юнака–рятівника сім'ї та цілого народу, осмислюється в снах, почутому невідомо звідки голосі, передчутті, артикулюється в настановах помічників – старої або старого. Зло виступає у вигляді мачухи (жорстокість), зрадливої сестри, велетнів (ненажерливість), відьом (ненависть до людей), тролів (дурість), чорта – спокусника, Банші – передвісниці смерті та інших персонажів. І Зло, і Добро в казках – дієві. Релігійне Зло уособлено в образі чорта, диявола; слово «старий» описує архаїчні уявлення стосовно Зла. Слід зазначити, що Добро немає такої ознаки, як «старе», тобто давнє, давно існуюче в свідомості людей. На нашу думку, казка імпліцитно дає зрозуміти, що за Добро треба боротися, що лише злі вчинки легко робляться; натомість Добро треба захищати й берегти. Казка стверджує, що чорта (темні сили буття) можна перемагти: Хоча «диявол і розумний, а все–таки не чарівник». Цікаво, що чорт сприймається в свідомості людей як хвостатий,

рогатий та мохнатий персонаж, тобто уява людей малює його з негативною конотацією. Натомість, Бог, святі, та богоугодні душі реалізуються через світлий колір, білий або білосніжний, що підсвідомо сприймається як чистота думок і цілей.

Казка, розуміючи міць Зла в різних його проявах, вчить людину бути сміливим й наполегливим в боротьбі зі Злом. Життя і смерть як бінарні опозиції представлені переконанням: від смерті втекти неможливо. В казках небіжчики приходять до живих людей, щоби попередити про небажаний вчинок. Смерть в казках символічно перетворюється в Життя: мертва вода і жива вода; кості померлого дають життя птаху чи трояндовому куцу. Смерть уособлена в образі Старої з Косою, Банші, але часто описується натуралістично, як частина людського буття. Про смерть кажуть й метафорично: пішов туди, звідки не повертаються. Світоглядно казка розмежує людське буття і небуття, хоча людина може діяти в потойбічному світі так же легко, як і в реальному. Зло як філософська універсалія може нести шкоду людям через слова як згусток негативної енергії. Саме тому казки переконують читача не говорити нічого, не подумавши і якщо не знаєш напевно – не говори про це. Ці настанови перегукуються із християнською заповіддю «не свідчи брехні». Циганська казка вище всіх цінностей ставить слово людини: слово повинно бути твердіше за камінь та дорожче золота. Наскільки загальною є людська вада нестриманості в мовленні, свідчить той факт, що у переважній більшості опрацьованих нами казок світу ми знайшли людський недолік, пов'язаний з недотриманням слова, розповсюдженням пліток або видачею таємниці.

Міфічні істоти – феї – карають людей за неповагу до батьків, пияцтво, розбещеність, невміння тримати язик за зубами, ледарство, хитрість, балакучість, вихвалання, неповагу до людей та нехтування законами природи. Натомість, від представників надприродного світу люди отримують навички коваля, вміння розуміти тваринний та рослинний світ, лікарські та музичні здібності. Істоти підземного світу вчать людей бережливо ставитися до надр: гноми та ельфи охороняють землю від варварського ставлення людини, нагадуючи, що земля *жива*. Підводні істоти дають людям уроки милосердя (тюлень розповідає мисливцю про страждання морських істот) і поміркованого ставлення до власних потреб. Істоти неба лікують людей від тілесних й душевних хвороб, часто через фізичні та духовні мученицькі випробування (юнак всю ніч носив в власному горбі покійника і не міг його поховати). Всі мандрівки «туди й назад», пошук улюбленого чи улюбленої, боротьба з велетнями чи духами, довге заточення, перетворення в не людську істоту призвані виявити, в решті решт, власне ставлення до людей (вороже чи мирне), до природи (руйнувати її чи співпрацювати з нею) й до себе (самоусвідомлення). Наївне казкове світосприйняття приходить до важливого висновку: за добро платять добром, а зло обов'язково знаходить своє покарання. Розплата за обман, підлість та зраду відбувається через символічні образи грому й смерті від нього, важкого жорнову, який падає на голову винних, зруйнованого весілля чи хвороби. На наш погляд, ці казкові сюжети відносяться до образу втіленні ідеї Божого Суду на землі.

Казки однозначно приписують силам Землі, Моря та Неба набагато вищу за людську спроможність справедливо

керувати людьми та явищами. Однак, міфологема Доля не трактується як така, що детермінується виключно метафізичними силами. Навпаки, казкову долю можна зустріти, побудувати, змінити, обійти або не обійти, зруйнувати, виправити. Тобто, доля людини – у владі самої людини, і переважно лише від якостей характеру (чемність, наполегливість, чесність, справедливість, милосердя, щедрість, сміливість, здатність ризикувати), а не від збігу обставин залежить доля людини. Віра в непереможній Дух людини – невід’ємна складова світоглядних настанов казки. Однак, слід зазначити, що сили Природи допомагають людині тільки у високоморальних вчинках. Отже, його Величність Випадковість – на боці людей з духовно привабливими цілями: допомоги, визволення, любові.

В глобалізований вік казка не втомлюється нагадувати, що фундамент матеріального світу знаходиться на хиткій ймовірній основі [6, с. 63]. Віра в казкове диво – не скривлення реальності, а віра в світ фантазій й уявлень, який існує в свідомості людей, і значить, має право на реальність. Явище Дива – унікальне, тому що не підкоряється причинно-наслідковим категоріям і є над фізичним явищем за своєю природою. В диво тільки вірять, як в альтернативну реальність. Юнаки перетворюються у гусей, чорт за ніч робить прядиво, чоловік відкриває двері пагорба, феї за мить переносять людину в інше місто, ельфи проникають через замковий отвір, щоб подарити чарівну флейту музиканту, з бобів виростає дерево висотою до неба, тварини виганяють розбійників з хати – казку не можна уявити без дивовижних рефлексій природних, соціальних та психічних явищ. Віра в Диво допомагає людині жити, вижити, терпіти існуючі обставини та з позитивом сприймати власне існування, з оптимізмом дивитись у майбутнє.

Моральні настанови та онтологічні міркування продукують не лише міфологічні істоти, але й християнські святі. Так, святий Патрик в ірландських казках пояснює язичникам створення світу через Божественне одкровення. Хоча в казці ми не чуємо відповіді святого на запитання «Хто такий Бог?», «Де Він живе?», «Чи є в Нього діти?», «Чи багатий Він?», головне, що святий переконує смертних повірити в Бога і прийняти християнське хрещення. Святий Девід в валлійських казках вчить народ доброму ставленню до живого: він показує, як готувати сирні страви, не вбиваючи тварин. Свята Діва Монаселла молитвами рятує тварин від злих людей та наставляє дівчат не віддавати чисті серця без любові. Казки оспівують патріотизм мешканців: хоробра дівчина рятує батьківщину від ненаситного дракона; жінки жертвують власним волоссям, використовуючи їх в якості канатів; батьки плачуть над загибеллю доньок, але пишануться шляхетністю дівчат.

Погляди на соціальну справедливість знаходить своє віддзеркалення в наступних настановах: багаті люди повинні платити за своє лікування, а бідні люди – ні; не можна звинувачувати людину, якщо немає особистих свідчень, талант не залежить від соціального статусу; на першому місці повинно стояти багатство країни, а не власне збагачення. Людина праці винагороджується, а ледар виставляє себе на посміховисько, з нього глузують, і його існування перетворюється в прах, і він сам йде в Країну Забуття або Небуття. Важливість підтримки дружніх стосунків з людьми показана в настанові

«Думаючи тільки про себе – пропадеш». Необхідність бути милосердним до інших як до рівних членів соціуму втілено в таких настановах, як «Ніколи не одвертайся від горя іншого» (іспанська казка) та «Хто працює цілими днями і знає нужду, завжди радий допомогти іншому в нещасті» (португальська казка).

Слід зауважити, що казки принципово віддають перевагу людям праці і прихильно ставляться навіть до спроб казкового персонажа знайти роботу. Казки беззаперечно вбачають соціальне зло в непраці, ледарстві та марній траті часу. Італійська казка вважає, що людині не годиться отримувати без праці все, що вона (людина) побажає. Грузинська казка вчить: не будеш працювати – з голоду помреш. Працьовиті люди справедливо отримують багатство: англійська казка закінчується пророцтвом чудесного достатку в оселі (кури нестимуть по два яйця одразу, корови даватимуть молоко цілий рік).

Система моральних цінностей казки включає в себе такі якості, як совість, шанування старих людей, жалість до нещасних та бідних, наполегливість в досягненні мети. Казки вчать, що до живих треба відноситися з повагою, до мертвих – шанобливо. Гостинність, привітність, люб’язність, вдячність наряду з веселим правом, розсудливістю та працелюбством в усіх казках приводять до щастя. Бірманська казка «Чому граф став лисим» дає відповідь: його згубила гордість. Отже, гріх гордовитості, на який вказує ще християнство, осуджується в казках. Добре ставлення до людей похилого віку відображено в назвах: «Чому старим шана» (болгарська казка) та «Старим розуму не займати» (японська казка), а також в моральних сентенціях, наприклад, *Ніхто не сміє ображати старих людей*. Зауважимо, що особливо в східних культурах повага до старих людей – складова національного менталітету.

Нами виділений ще один аспект цінностей – сімейно-побутовий. Ідеал жінки – «краси несказаної та характеру доброго» – зустрічається в усіх казках. Значить, уявлення народів про цінність жінки для чоловіка полягає в красі фізичній та душевній і закріплені, зокрема, в таких настановах, як Частіше питай поради у жінки, тому що сильного (мається на увазі чоловіка) може згубити страх і дурість. Отже, фізична сила – добре, але без розуму вона не перемаже. Поняття щастя втілено, зокрема, і в згоді між дружиною та чоловіком. Цікаво, що переважно саме чоловіка в казках наставляють шанувати жінку, а не навпаки. Жінка апіорно підкорюється чоловікові, розуміючи свою роль матері та господарки. Саме серед жінок більше образів як помічниць (мати, прислужниця, стара при дорозі чи в лісі), так і тих, хто перешкоджає (Баба-Яга, відьма, мачуха, зла королева), а серед чоловіків переважають образи героя-визволителя чи мудрого старця.

Слід зауважити, що в казковому світогляді виокремлюється раціональне ставлення до опозиції *розум–дурість*. Казки визнають, що в світі немало дурнів, але разом з тим не завжди віддають пальму першості розумному. Парадокс висловлений твердженням: буває, що дурень розгадає те, чого не знає розумний. Треба зазначити, що мова йде, скоріше, не про знання, а про кмітливість, гострий розум, хитрість та дотепність. З іншого боку, над очевидною дурістю казка їдко сміється, виставляючи напоказ відверту дурість як небажання

дослухатися до голосу розуму та впертість у позиції, що вступає в протиріччя зі здоровим глуздом. Такі ситуації і в казках, і в житті приводять до смерті або каліцтва: жінка затаскує корову на дах із травою, замість того, щоб скосити траву й кинути корові; чоловік з розбігу намагається встрибнути в штани; селяни вилами ловлять місяць в калюжі; родина лле сльози над бідною, якої ще немає. Казка висміює невігластво людей та їхню забобонність.

Слід зауважити, що в структуру світогляду входять і вірування, пов'язані із спостереженням за природою або психологічними страхами та забобонами, які мають ще дохристиянські коріння. Наприклад, якщо березень теплий, то й рік буде добрий; якщо видати таємницю – значить, налякати удачу. За болгарськими уявленнями, печінка – орган, що вміщує хоробрість і якщо вона велика, значить, людина смілива. За шотландськими уявленнями, не можна вночі виливати воду на землю, щоб не образити духів землі. Казки наївно, з позицій народної філософії пояснюють, чому у черепахи панцир з шматочків, звідки походять морська корова і дельфін або чому у кролику ніс дрижить. Ідеалістичне тлумачення цих процесів не націлене на наукове пояснення світу – з нашої точки зору, вони мають на меті зацікавити людей (дітей, насамперед) альтернативним світобаченням, поетичним уявленням про природу буття з подальшими намірами розгадувати таємницю всесвіту. Загальнонародська пересторога батьків для маленьких дітей – не виходити ввечері з дому – пояснюється за допомогою національних персонажів: в камбоджійській казці тигр може з'їсти дитину, в англійській – містер Міакка забере до своєї оселі і з'їсть. І перший, і другий образ – уособлення злої випадковості, яку можна уникнути, якщо прислухатися до порад старших.

Світоглядний світ казки – образно-ідеальний з поодинокими елементами раціоналізму. Всі поняття та категорії в казці лежать в площині образів. Читач як повноправний співавтор казки може домалювати в своїй уяві, наприклад, образ сили: Я силу свою дома залишив, з ранку повісив її на подвір'ї, на сонці, провітрюватися та забув зняти. Образ серця, на нашу думку, генетично пов'язаний з любов'ю, щирістю та ірраціональним проникненням в сутність речей. Як *серце* ваше вирішить, так і доля ваша складеться (циганська казка); *серце* підказало їй дорогу (іспанська казка) – інтуїтивні рішення впливають на долю, й до них слід прислухатися.

Казковий образ часу акумулювався на протязі багатьох століть народного відчуття в живий персоналізований образ через його психологічне переживання. Час в казках настає, приходить, уходить, карає, милує, проходить повз, на нього чекають, його бояться (смертний час). Коли відбуваються події казки? В ті *давні* часи, коли побачити дракона було для людей найпростішою справою... *Давним-давно*... Це часто траплялось в *старі* часи... В ті часи, коли тварини ще вмлі говорити... *Було чи не було*... – ці та подібні фрази є характерним для визначення часу казок. В казкових подіях ідея часу – невизначений атрибут матерії, пов'язаний, перш за все, з його чуттєвим сприйняттям казковими персонажами. Час – не наукова величина, а фантазійний вигаданий елемент світосприйняття, який допомагає людині усвідомити власне «Я». Відчуття часу змінюється залежно від психічного стану людини,

місця перебування (світ людей чи світ потойбічних істот), занять людини. Філософська інтерпретація часу – окрема тема для досліджень: можна, виходячи з казки, говорити про поглинання людиною улюбленою справою або політ фантазій мрійника, і тоді можна говорити про швидкоплинність часу.

Матеріальні цінності (гроші, власний будинок або палац), а також високий соціальний статус з його перевагами відображають світоглядні установки меркантильного розважливого ставлення до життя. Практичність вітається в усіх казках, особливо західних (англійських, валлійських, німецьких, шотландських, скандинавських): добре, коли людина заощаджує гроші, і марнотратство, скоріше, засуджується. Однак, жадібність – теж недобре. Недарма скупий духовно близький до відьми і навіть вмирає з нею в один день. Казки пропонують читачам знайти золоту середину між скупістю та щедрістю, і показують, що ця рівновага залежить від конкретних обставин, характеру особистих відносин тощо.

Казки висвітлюють глибинні світоглядні погляди щодо мудрості як вищого прояву розуму. В усіх казках цінують людей мудрого слова, які дають слушну раду чи вчасно попереджають про щось. Казка, показуючи блукання героя та його можливе ігнорування мудрістю, веде читача до думки: мудра істина – одна, як один-єдиний правильний шлях з трьох, перед якими зупиняється герой. Мудрість виступає на різних рівнях: в інтуїтивних прозріннях дохристиянського Мерліна, в практично-життєвій мудрості матері, в мудрому просвітленні сина чи доньки, якому прийшла пора дорослішати та покинути власний дім, в мудрому розпорядженні владою язичницьких фей, які нічого не роблять безцільно й беззмислово. Казка містить велику кількість мудрих висловів, які акумулюють практичний досвід народу. Наприклад, про користь стриманості в мовленні сказано так: не всяке питання до добра веде; про надмірну радість: люди втрачають голову, коли їм привалить щастя. Як нагадування про розумне користування часом і мудрий підхід до розподілу власних сил в італійській казці кажуть: На сьогодні досить, а завтра видно буде. Ця сентенція збігається із російською: Ранок вечора мудріше.

Таким чином, в епоху глобалізації світоглядні настанови казки потрібні представникам різних вікових верств населення, щоби надати кожній людині «універсальний простір персонального буття та відтворити цілісне сприйняття світу» [2, с. 76]. Світоглядні настанови казки вбирають в себе багатогранні смисли. Казки стверджують, що знання треба здобувати в дорозі, через випробування власних сил і можливостей. Життєвий шлях – неоднозначний, і на ньому зустрічаються як втілені образи Добра, так і Зла. Як рештки міфологічної свідомості, казка містить одушевлені образи природних явищ: Сонця, Місяця, Моря, Землі, Неба, уявних істот земних, водних і повітряних сфер, які можуть образитись на людину, покарати її, знищити плоди її праці або допомогти їй. Складова релігійного світогляду в казках – образи Бога і диявола, як втілення дня і ночі, світлого та темного, доброго і злого. Світогляд казки – емоційно-образний, ідеалістичний з елементами раціонального. Казці притаманний анімізм, тотемізм та віра в чудо. Казка дає спробу пояснити походження світу, а

також рішення протиріч бінарних опозицій: життя–смерть, буття–небуття, випадковість–закономірність, реальне–нереальне, гріх–покарання, розум–дурість. Аксиологічний аспект казок важко переоцінити: вони надають моральну систему координат вчинкам людей. Моральні сентенції казок переходять в прислів'я. Казка соціалізує читача, виховує, наставляє, повчає, дає етичні настанови.

Серед духовних цінностей казки виокремлюють працелюбство, терпіння, наполегливість в досягненні мрії, сміливість, стриманість в мовленні, оптимізм, гостинність, милосердя до людей та природи, повагу до соціального середовища і вміння керуватися його законами, чесність, патріотизм, справедливість, щедрість. Казка категорично засуджує лінощі, марнотратство (часу і грошей), невічливість, пияцтво, небажання слухати мудрих порад, жадібність, зухвалість та гордовитість. Причому, серед цих загальноприйнятних ціннісних ознак є національні. Небажання працювати сильніше засуджується в західних казках. Східні казки висловлюють більшу пошану до старих. Жінка в західних казках більш рішуче налаштована на пошуки власного щастя, ніж в східних. Образи ірландські та валлійські казок більш пов'язані з землею як найвищою цінністю для цих країн.

Можна резюмувати, що елементи світогляду казки, як то забобони, вірування, ідеали чи припущення є матеріалом для подальшого розгляду генезису казкового світогляду. Переплетіння міфічних уявлень, релігійних вірувань, соціально–філософських міркувань, психологічних рефлексій людини наряді з системою моральних настанов, які знаходять своє вираження в казці, дає право сподіватися на глибокий подальший аналіз елементів казкового світогляду.

Список використаних джерел

1. Бачинін В. А. Філософія. Енциклопедичний словник / В. А. Бачинін. – СПб.: Вид–во Михайлова В. А., 2005. – 288 с.
2. Груздева О. М., Калмыкова В. В. «Володар кілець» як міф постіндустріального, сіткового та інформаційного суспільства / О. М. Груздева, В. В. Калмыкова // Питання філософії. – М.: Рос. Акад. Наук, 2011. – №8. – 192 с.
3. Казки народів світу / ред.: Н. В. Бірічева, О. М. Кожушко, Т. Г. Орел. – Харків: Вид–во «Ранок», 2014. – 384 с.: іл. – (Серія «Найкращі казки»).
4. Кондрашова Н. В., Шорчева М. О. Морально–духовне виховання дошкільників за допомогою народних казок / Н. В. Кондрашова, М. О. Шорчева // Концепт. – 2014. – №4 (квітень) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cyberleninka.ru/article/n/nravstvenno-duhovnoe-vospitanie-doshkolnikov-posredstvom-narodnyh-skazok. – Заголовок з екрану.
5. Наріжний Ю. А. Введення в етику. Навчально–методичний посібник / Ю. А. Наріжний. – Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2005. – 448 с.
6. Петренко В. Ф. До проблеми психології свідомості / В. Ф. Петренко // Питання філософії. – 2010. – №11. – 192 с.
7. Ребрык О. Перські народні казки у контексті українських фольклористичних досліджень / О. Ребрык // Народознавчі зошити. – 2013. – №5 (113). – С.819–826.
8. Світельська–Дірко С. В. Місце і роль казок у формуванні світоглядних орієнтацій молодших школярів у сучасній науковій літературі / С. В. Світельська–Дірко // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. – Житомир: Вид–во ЖДУ ім. І. Франко, 2012. – С.251–256.
9. English Fairy Tales by Joseph Jacobs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sacred-texts.com/neu/eng/ef/
10. Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry / Edit. and sel. by W. B. Yeats [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sacred-texts.com/neu/yeats/fip/

References

1. Bachinin V. A. Filosofiya. Entsiklopedycniy slovník / V. A. Bachinin. – SPb.: Vyd-vo Mykhailova V. A., 2005. – 288 s.
2. Gruzdeva O. M., Kalmykova V. V. «Volodar Kilets» yak mif postindustrialnogo, sitkovogo ta informatsiynogo suspilstva / O. M. Gruzdeva, V. V. Kalmykova / Pytannya filosofii. – M.: Ros. Akad. Nauk, 2011. – №8. – 192 s.
3. Kazky narodiv svitu / red.: N. V. Biricheva, O. M. Kozhushko, T. G. Orel. – Kharkiv: Vyd-vo «Ranok», 2014. – 384 s.: il. – (Seriya «Naikrashchy kazky»).
4. Kondrashova N. V., Shorcheva M. O. Moralno-duhovne vyhovannya doshkilnikov za dopomogyu narodnyh kazok / N. V. Kondrashova, M. O. Shorcheva // Kontsept. – 2014. – №4 (kvitén) [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: cyberleninka.ru/article/n/nravstvenno-duhovnoe-vospitanie-doshkolnikov-posredstvom-narodnyh-skazok. – Zagolovok z ekranu.
5. Narizhniy Yu. A. Vvedennya v etiku. Navchalno-metodichniy posibnyk / Yu. A. Narizhniy. – Dnipropetrovsk: VAT «Dniiprokniga», 2005. – 448 s.
6. Petrenko V. F. Do problemy psichologii svidomosti / V. F. Petrenko / Pytannya filosofii. – 2010. – №11. – 192 s.
7. Rebryk O. Perski narodni kazky u konteksti ukrainskikh folklorystychnykh doslidzhen / O. Rebryk // Narodoznavchi zoshity. – 2013. – №5 (113). – S.819–826.
8. Svitelska-Dirko S. V. Mistse i rol kazok u formuvanni svitoglyadnyh orientatsiy molodshykh shkolyariv u suchasniy naukoviy literaturi / S. V. Svitelska-Dirko // Estetychne vyhovannya ditey ta molodi: teoriya, praktika, perspektyvy rozvytku: zbirnyk naukovykh prats / za red. O. A. Dubasenko, N. G. Sydorчук. – Zhytomir: Vyd-vo ZhDU im. I. Franko, 2012. – S.251–256.
9. English Fairy Tales by Joseph Jacobs [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: www.sacred-texts.com/neu/eng/ef/.
10. Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry / Edit. and sel. by W. B. Yeats [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: www.sacred-texts.com/neu/yeats/fip/.

Nasedkina O. O., postgraduate student of the Department of Philosophy, Zaporizhzhya National University (Ukraine), Zaporizhzhya, miss.nasedkina@mail.ru

Tales' worldview precepts: philosophical reflection

The article highlights the problem of tales' worldview precepts in the context of philosophical reflection. The constituent parts of tales' worldview (emotionality, imaginativeness, faith in miracles, personification, some national beliefs, the common moral and materialistic values, convictions, religious and mythological components as well as rules of social conduct have been examined. Some binary oppositions like 'goodness–evil, life–death, existence–non–existence, reality–non–reality have been analyzed. We have conducted the critical analysis of modern scientific approaches towards tales' worldview precepts' study. We have found out the necessity of amplifying the existing studies with the help of philosophical hermeneutics method. The achieved results allow us to formulate the theoretical and practical foundation for further studying of tales' worldview precepts in the global world as a special philosophical conception of the world perception.

Keywords: worldview, precepts, miracle, image, mythology, reflection, consciousness, values.

Nasedkina O. O., аспирантка кафедри філософії, Запорозький національний університет (Україна, Запорозжє), miss.nasedkina@mail.ru

Мировоззренческие наставления сказки: философская рефлексия

Освещена проблема мировоззренческих наставлений сказки в контексте философской рефлексии. Рассмотрено составляющие сказочного мировоззрения (эмоциональность, образность, вера в чудо, одушевление явлений и предметов), национальные верования, общепринятые моральные и материальные ценности, убеждения, религиозные и мифологические компоненты и нормы социального поведения. Проанализированы бинарные оппозиции добро–зло, жизнь–смерть, бытие–небытие, реальное–ирреальное. Проведен критический анализ современной научных подходов к изучению мировоззренческих наставлений сказки и обнаружена необходимость дополнения существующих исследований посредством метода философской герменевтики. Достигнутые результаты позволяют сформулировать теоретическое и практическое основание для последующего изучения мировоззренческих наставлений сказки в глобальном мире как своеобразной философской концепции мировосприятия.

Ключевые слова: мировоззрение, наставления, чудо, мифология, образ, рефлексия, сознание, ценности.

* * *